Journalistieke doorvragen in het Bijlmerdossier

Tien momenten waarop nadere verificatie nodig was

23 november 2026 | Bronregister van Henk Pruis van 1 september 2026

Een journalist moet vaststellen hoe volledig en precies een antwoord is, voordat het als geruststelling of als bewijs van misleiding wordt gepresenteerd. Bij mededelingen over de lading, vluchtgegevens en getuigenissen lagen concrete vervolgvragen voor de hand. Deze analyse benoemt tien van die momenten.

De onderzoeksassistent is gebruikt als bronregister. De gekoppelde bronnen zijn afzonderlijk beoordeeld. Een vraag die ontbreekt in een gepubliceerd artikel is niet automatisch een vraag die de journalist nooit heeft gesteld. Daarom wordt steeds aangegeven wat uit de publicatie blijkt en welke controle nog nodig is. De voorgestelde vragen zijn reconstructies van mogelijke journalistieke doorvragen, geen historische citaten.

1 Bloemen en parfum

Oktober 1992

> *Beschrijft u hiermee alle vracht, of noemt u enkele goederen? Op welk document baseert u zich? Wat is er verder aan boord en wat is nog onbekend?*
>
> *Bedoelt u met geen gevaarlijke stoffen dat zulke goederen niet werden vervoerd, of dat deskundigen geen bijzonder extra gevaar voor de hulpverlening verwachten?*

Dit had de overheid gedwongen haar geruststelling af te bakenen. Pruis beschrijft de verwarring tussen een vervoersclassificatie en een concreet risico. Voor een sluitend oordeel over het doorvragen tijdens de persconferentie is de oorspronkelijke opname of een volledig verslag nodig. Dit is een sterk doorvraagmoment, nog geen bewezen journalistieke omissie. [1]

Bronroute: woordvoering op de website van Pruis. De exacte vraagstelling tijdens de persconferentie is hier niet vastgesteld.

2 De vliegende chemiefabriek

Trouw van 16 september 1993

> *Welke stoffen, hoeveelheden en blootstellingsroutes rechtvaardigen deze vergelijking? Wat zeggen toxicologen en de Amsterdamse milieudienst over het gevaar onder de werkelijke omstandigheden?*
>
> *Welke informatie is aan wie onthouden, terwijl zij wel beschikbaar was?*

De bekeken voorpagina vermeldt dat het gevaar voor de volksgezondheid onduidelijk was en bevat een reactie van de RLD. Er was dus contact met een betrokken instantie. Toch draagt de voorpagina een stellige beschuldiging van verzwijging. Aanwezigheid, risico en verzwijging moesten afzonderlijk worden onderbouwd. De vervolgpagina moet worden meegenomen voordat het hele artikel wordt beoordeeld. [2]

Registerroute: PIN 20260511-01 en -02. Aanvullende websiteverwijzing naar de oorspronkelijke krantenscan: PIN 19930916(1).

Controle van documenten en technische gegevens

3 De beschikbaarheid van ladinginformatie

September 1993 en opnieuw in februari 1999

> *Welke documenten ontving de gemeente, wanneer en met welke beperkingen? Wie gebruikte ze? Waren de gegevens opgenomen in beschikbare rapporten?*

Weck schreef op 25 februari 1999 dat de RLD in april en mei 1993 ladinginformatie, inclusief gevaarlijke goederen, aan Amsterdam had verstrekt voor bodemonderzoek. Dit is zijn verklaring als betrokken functionaris; de onderliggende overdracht moet erbij worden gezocht.

Als informatie binnen de overheid circuleerde, kon de publieke voorlichting nog steeds tekortschieten. Dat vraagt echter een preciezere beschuldiging dan dat de lading eenvoudigweg verborgen was. De brief bood in 1999 een concreet aanknopingspunt om eerdere berichtgeving opnieuw te toetsen. [3]

PIN 19990225-02 | Brief van J. W. Weck aan de enquêtecommissie van 25 februari 1999.

4 Verschillen tussen routebeelden

Oktober 1992

> *Gebruiken beide afbeeldingen dezelfde tijdreferentie? Welke gegevens zijn voorlopig? Is een koersgrafiek rechtstreeks als geografische route te lezen? Kan een onafhankelijke deskundige de vergelijking controleren?*

Pruis beschrijft hoe tijdsverschillen en de interpretatie van grafieken de routecontroverse beïnvloedden. Voordat verschillen als fraude werden uitgelegd, was technische verificatie nodig. De onderzoeksvraag is welke uitleg de journalist vóór publicatie kreeg en wat hij daarmee deed. Correspondentie, publicatie en technisch antwoord moeten daarvoor naast elkaar worden gelegd. [4]

PIN 19921012 | Brief met eerste DFDR grafieken. Latere analyse: PIN 20260302-01.

5 De identiteit van de gevonden recorder

Oktober 1992

> *Gaat het om vluchtgegevens of cockpitgeluid? Wie heeft het apparaat geïdentificeerd? Waar is het gevonden en aan wie overgedragen?*

De persbriefing van 7 oktober noemt een flight datarecorder, maar situeert de vondst onjuist in het rampgebied. De controle moest de identiteit en overdracht reconstrueren. Een foutieve mededeling over een recorder rechtvaardigt onderzoek naar die informatieketen, voordat wordt geconcludeerd dat een andere recorder is verdonkeremaand. [5]

PIN 19921007 | Persbriefing 7 oktober 1992 met kenmerk LI/DIR-92-160.

Getuigenissen en de betekenis van chemische stoffen

6 De waarnemingen van witte pakken

1993 tot 1999

> *Waar stond u, op welk tijdstip en op welke afstand? Beschreef u dit toen al? Wat zag u daadwerkelijk meenemen? Waaraan herkende u nationaliteit of functie? Zijn de verklaringen onafhankelijk ontstaan?*

De enquête kon veel waarnemingen verklaren, maar niet allemaal. Dat maakte nader onderzoek gerechtvaardigd. Het aantal verklaringen verving echter niet de verificatie van hun inhoud en onderlinge onafhankelijkheid. Een onverklaarde waarneming is op zichzelf geen identificatie van een geheime dienst. [6]

PIN-KST262419A-01 en PIN-KST262419B-01 | Enquêterapport § 3.9. Ondersteunend: PIN 20250527-03 en -07.

7 Het doel van de zending DMMP

NRC Handelsblad van 30 september 1998

> *Welk bewijs onderscheidt productie van zenuwgas van onderzoek naar bescherming of andere toepassingen? Wat weten we over het werkelijke eindgebruik, naast de technische mogelijkheid om een stof te maken?*

NRC raadpleegde deskundigen en noemde ook een civiele toepassing. De kritiek kan daarom niet zijn dat de krant helemaal geen deskundigen bevroeg. De beslissende controle betrof het bewijs voor het eindgebruik. Ook moest dat eindgebruik worden onderscheiden van de mogelijke gezondheidsgevolgen in de Bijlmermeer. Een berekende productiecapaciteit bewijst geen productieplan. [7]

PIN 19980930 | Grondstof gifgas in Boeing El Al.

8 Een mogelijke herkomst van tributylfosfaat

Het aanvullende NRC artikel van 30 september 1998

> *Welke vloeistoffen gebruikte deze Boeing? Kan het aangetroffen tributylfosfaat uit de vliegtuigsystemen komen, en hoe onderscheiden we dat van vracht?*

Het aanvullende artikel verbindt gevonden tributylfosfaat aan plutoniumproductie, maar noemt zelf hydraulische vloeistof als toepassing. Die alternatieve herkomst wordt in de bekeken tekst niet uitgewerkt voordat de nucleaire gevolgtrekking wordt gemaakt. Daarmee is niet vastgesteld waar het materiaal vandaan kwam; wel is duidelijk welke technische controle nodig was. [8]

Registerroute: PIN 19980930. Het aanvullende artikel El Al zending genoeg voor 270 kilo zenuwgas Sarin is rechtstreeks gecontroleerd.

Correcties en toetsing van terugblikken

9 De lijst bij het juiste vluchttraject

Februari 1999

> *Betreft deze lijst New York naar Amsterdam of Amsterdam naar Tel Aviv? Welke goederen waren uitgeladen? Wie heeft dat gecontroleerd?*

NRC schreef op 20 februari dat de verkeerde lijst was voorgelezen en dat getuigen dit eerder hadden gemeld. Er kwam dus wel een correctie. Voor onderzoek naar de journalistieke verantwoordelijkheid moet worden vastgesteld wanneer iedere redactie de correctie kende, wanneer zij die publiceerde en welke eerdere voorstelling zij daarmee herstelde. [9]

PIN 19990204(1) en (2) | De twee NOTOC documenten. Aanvullende oorspronkelijke bron: NRC van 20 februari 1999.

10 Wat inmiddels was onderzocht en veranderd

Trouw van 26 september 2022

> *Welke bevindingen uit 1999 verwerpt u, op welk bewijs? Welke veiligheidsmaatregelen zijn sinds de ramp genomen? Welke concrete tekortkoming blijft ondanks die maatregelen bestaan?*

In het interview stelt Dekker dat de luchtvaartsector niet wil leren. Het artikel bevat opnieuw de routecontroverse. In de gecontroleerde interviewtekst worden deze beweringen niet met zulke vervolgvragen getoetst. Dit is een sterker aantoonbaar kritiekpunt dan de algemene uitspraak dat journalisten nooit doorvroegen: hier zijn de bewering en het ontbrekende vervolg rechtstreeks aan te wijzen. [10]

PIN 20220926-01, -02 en -03 | Interview in Trouw van Nienke Schipper met Vincent Dekker en Thomas Höppener.

Betekenis voor verder onderzoek

De casussen chemiefabriek, tributylfosfaat en het interview uit 2022 lenen zich in het bijzonder voor vergelijking van de gepubliceerde tekst met de benodigde verificatie. De overkoepelende vraag is of even kritisch werd doorgevraagd naar de onderbouwing van een verdenking als naar de geruststelling van de overheid.

Een conclusie over journalistiek handelen vraagt per publicatie om onderscheid tussen drie situaties. Een vraag kan niet zijn gesteld, zij kan onbeantwoord zijn gebleven of het antwoord kan niet in de publicatie zijn verwerkt. De beschikbare teksten maken dat onderscheid niet in alle gevallen mogelijk. Latere kennis mag bovendien niet zonder meer als maatstaf worden opgelegd aan berichtgeving uit 1992.

Het concrete vervolgonderzoek bestaat uit het vergelijken van artikel, wederhoorverzoek, ontvangen antwoord en eventuele correctie. Daarmee wordt zichtbaar of de ontbrekende stap zat in het verzamelen, beoordelen of publiceren van informatie.

Bronnen en vindplaatsen

Het bronregister is een hulpmiddel om documenten te vinden en te rangschikken. De oorspronkelijke publicaties en documenten dragen de feitelijke onderbouwing. De voorgestelde vervolgvragen zijn de analyse die daarop voortbouwt.

[Register] Pruis, H. A. (1 september 2026). AI-onderzoeksassistent El Al vlucht 1862. PIN 20260901-2. Onderzoeksassistent

[1] Pruis, H. A. Woordvoering. Paragraaf over Maij-Weggen, bloemen, parfum en gevaarlijke lading. Latere analyse van de officiële communicatie. Bronpagina

[2] Dekker, V. (16 september 1993). El Al-jumbo vliegende chemiefabriek. Trouw. Alleen de voorpagina is voor deze analyse als scan bekeken; de vervolgpagina is niet meegewogen. Oorspronkelijke krantenscan

[3] Weck, J. W. (25 februari 1999). Brief aan de voorzitter van de Parlementaire Enquêtecommissie Vliegramp Bijlmermeer. PIN 19990225-02. Inhoudelijke pagina's 1 en 2 bekeken. Brief als scan

[4] Pruis, H. A. Route. Latere technische analyse met verwijzingen naar de oorspronkelijke grafieken en kaarten. Register: PIN 19921012 en 20260302-01. Route en bronverwijzingen

[5] Rijksluchtvaartdienst. (7 oktober 1992). Persbriefing, LI/DIR-92-160. PIN 19921007. De twee inhoudelijke pagina's zijn bekeken. Persbriefing als scan

[6] Parlementaire Enquêtecommissie Vliegramp Bijlmermeer. (22 april 1999). Een beladen vlucht. Kamerstukken II, 26 241, nr. 9. Vooral § 3.9. Eindrapport

[7] Van den Berg, H., en Knip, K. (30 september 1998). Grondstof gifgas in Boeing El Al. NRC Handelsblad. PIN 19980930. Oorspronkelijk NRC artikel

[8] NRC Handelsblad. (30 september 1998). El Al-zending genoeg voor 270 kilo zenuwgas Sarin. Aanvullend artikel over DMMP en tributylfosfaat. Aanvullend NRC artikel

[9] Oranje, J. (20 februari 1999). Beklaagdenbank Bijlmer. Verontrusting en verwarring in parlementaire enquête. NRC Handelsblad. Oorspronkelijke terugblik en correctie

[10] Schipper, N. (26 september 2022). Interview met Vincent Dekker en Thomas Höppener. Trouw. Bewaard als tekstbestand op de website van Pruis. PIN 20220926-01, -02 en -03. Volledige interviewtekst